

6. Дубинянська Я. "Ніла Зборовська: "Феміністка – мій штучний імідж" / Я. Дубинянська // Дзеркало тижня. – 2006. – 4 березня. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dt.ua/SOCIETY/nila_zborovska_feministka__miy_shtuchniy_imidzh-46072.html
7. Кононенко Є. Щира розмова з психоаналітиком про літературу і не тільки // Україна молода. – 2006. – 20 жовтня / Є. Кононенко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/780/164/28373/>

УДК 821.161.2 Федорів-3.08

СТИЛЬОВЕ БАГАТСТВО Й СВОЄРІДНІСТЬ ТВОРЧОСТІ Р. ФЕДОРІВА

Усманова О.В., к.філол.н., доцент

Запорізький національний університет

Стаття характеризує стильову специфіку малої та середньої прози Р. Федоріва. У ній розглянуто прикметні риси художнього письма автора, звертається увага на традицію й новаторство Р. Федоріва в повістях.

Ключові слова: стиль, жанр, повість, новела, проза.

Усманова Е.В. СТИЛЕВОЕ БОГАТСТВО И СВОЕОБРАЗИЕ ТВОРЧЕСТВА Р. ФЕДОРИВА / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья характеризует стилевую специфику малой и средней прозы Р.Федорива. В ней рассмотрены отличительные черты художественного письма автора, обращается внимание на традицию и новаторство Р. Федорива в повестях.

Ключевые слова: стиль, жанр, повесть, новелла, проза.

Usmanova O.V. STYLISTIC RICHNESS AND ORIGINALITY CREATIVITY R.FEDORIVA / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article describes the stylistic specificity of small and medium prose of R.Fedoriv. It is considered notable features of artistic writing author draws attention to tradition and innovation of R. Fedoriv in the stories.

Key words: style, genre, story, novel, prose.

Талант, образне мислення, знання життя, мови – основні риси письменника, але для справжнього літературного майстра необхідною передумовою, без якої він не може існувати в колі художнього світу, є стиль.

Певна невизначеність панує в наукових тлумаченнях стилю не лише в літературознавстві, а й у лінгвістиці, естетиці, культурології. У мовознавчій науці питання стилю пов'язане з іменем Ш. Баллі, зокрема з його вченням про експресивні засоби мови, що дало поштовх для розвитку лінгвостилістики. Для більшості вітчизняних мовознавців, стиль – це "сфера мовної варіативності, яка співвідноситься з контекстом ситуації та функцією висловлювання" [1, 23]. Мистецтвознавці під ним розуміють те спільне, що об'єднує творчість низки митців, споріднену тематикою, способом творення художнього світу. У літературознавстві поняття стилю означає "систему художніх засобів і прийомів у творчості окремого письменника, групи письменників (течії або напрям), цілої літературної доби" [2, 344]. Відомо, що сукупність виражально-зображальних засобів письменника тоді дає ефект стилю, коли закономірно поєднується в художньо мотивовану систему, зумовлену індивідуальністю митця.

Доведено, що стиль не є явищем сталим, він розвивається, змінюється і вдосконалюється, залежить від панівних у літературі течій, методів, від змін у суспільному житті.

Деякі вчені в поняття стилю літературного твору включають лише мовні засоби. Хоча такий підхід видається нам звуженим. У цьому контексті немало дослідників стверджують, що стиль є усталеною єдністю образної системи і засобів виразності, яка характеризує їхню художню своєрідність.

Носіями стилю, за В. Жирмунським [3], є тема, образи, композиція, художній зміст. На його думку, цей термін "... означає не тільки фактичне співіснування різних прийомів..., а внутрішню взаємну їхню зумовленість, органічний чи систематичний зв'язок, що існує між окремими прийомами" [3, с. 167]. Схиляємося до думки, що в поняття стилю літературного твору входять також сюжет, зв'язок зі змістом твору, з його проблематикою, ідейною спрямованістю, авторським світоглядом та інтонацією. Сьогодні частіше цим терміном окреслюють авторську, індивідуальну манеру письма.

Кожний письменник прагне виробити власний стиль, працюючи над улюбленими темами і проблемами в найвідповідніших жанрах, використовуючи особливі, ретельно продумані художні засоби з метою глибокого розкриття характерів персонажів. Автор керується не тільки особистою манерою оповіді, а й

загальнолюдським досвідом і постулатами попередніх поколінь, тим самим формуючи індивідуальний стиль. За твердженням П. Білоусова, "індивідуальний стиль – це, з одного боку, намагання знайти спосіб вираження свого бачення і розуміння світу, а з іншого – по-особливому, по-своєму організувати художній матеріал, зіткати полотно з неповторним візерунком, аби привернути увагу читача, захопити його і прилучити до свого тексту" [4, с. 4].

Мета статті: схарактеризувати стильову специфіку малої та середньої прози письменника, журналіста, публіциста, видавця Р. Федоріва.

Важливим чинником, що відіграв значну роль у формуванні його стильових, національних позицій, була творчість В. Стефаніка. Ще В. Качкан акцентував на тому, що Р. Федорів "якось по-особливому вичитував зі збірок В. Стефаніка кожну фразу; його до сліз зворушували тонкий психологізм, драматизм зображення людських дол, характерів, точне, майже натуралістичне змалювання окремих типів; він дивувався його короткій, точній і правдивій фразі; він, зрештою шукав для себе відповіді: що розвинуло у В. Стефанікові такий сильний нерв реалістичного відчуття дійсності? Одне слово – обожнював Стефаніків талант" [5, с. 8-9]. Стефаніківський психологізм, його внутрішня напруженість були взірцем для письменника. У новелах Р. Федоріва "Зоряна", "Щоб світило сонце", "Оленка", "Син" розкрито внутрішній світ персонажів у моменти найбільшого напруження їхньої психіки.

Рання творчість митця дала загальну уяву про формування авторської концепції та особливості художнього стилю письменника, що знайшли своє відображення в подальших його творах.

Складовою творчої діяльності Р. Федоріва є український фольклор, який вплинув на стильову палітру, на формування його індивідуальності, став невичерпним джерелом художнього пізнання навколишнього середовища, щоразу постаючи в новому вигляді та ракурсах у різножанрових творах. Народна творчість слугувала розкриттю авторського задуму – заглибитися в життя, опоетизувати його реалії, не залучаючи величезної кількості історичних фактів, як це робили Б.-І. Антонич, Ю. Федькович, Г. Хоткевич та ін.

У прозовій спадщині письменника уснопоетичні елементи виконали поліаспектні функції. Це було вагомою обставиною у виявленні рис творчості автора, з'ясуванні особливостей романтичного стилю художньої прози, а також фольклорних елементів у поезії митця, що відіграли важливе значення для формування його естетичної концепції. Р. Федорів доволі використовував народні джерела у власних пошуках, підпорядковуючи їх конкретним завданням та власному стилю.

Функція фольклору в його творах проявлялася щоразу по-різному, була "продиктована не тільки конкретним задумом, стильовою тональністю, а й суперечкою з самим собою, запереченням самого себе, а потім знов поверненням до тих же принципів, але вже на вищому рівні, на новому витку" [6, с. 153].

У повістях прозаїка взаємодіють реалістичне та романтичне, "фольклорно-казковий елемент романтичного" [5, с. 67]. В оповіданнях та повістях "Євшан-зілля", "Маріка", "Опришкова криниця" елемент казки вживається в ролі стильового прийому; нерідко ним "приглушується" реальний план, зокрема тоді, коли подія чи певний історичний факт є основою народної легенди. У творах одухотворені рослинний світ, тварини, народні джерела, отже, в них реальність переплітається з казковістю.

Ознаки реалістичного стильового дискурсу бачаться у видимій одноплосщинності та ідейній запрограмованості образів, в описах подій, у портретних характеристиках (повість "Знак кіммерійця", оповідання "Калинова сопілка", новела "У полі береза стояла"). У повістях "Опришкова криниця", "Синій журавель на погарищі" простежується взаємодія реалістичного й романтичного. У перших двох творах роль ліричного начала частково виконує фольклоризація, в останньому таку функцію відіграють елементи сатиричного зображення.

Першоджерелом ранньої творчості Р. Федоріва були живі враження від зустрічей із цікавими людьми, а також достовірні, правдиві факти, хоча для письменника і документалізм мав притягальну функцію, адже концепцію малої прози він будував на логіці факту, життєвій деталі, ситуації. Реальні люди, учасники історичних подій, пов'язані із жорстокими класовими битвами в Галичині у 20-30-х рр., розповідали митцеві про героїку буднів.

Масштабність історичних подій вимагала широкого епічного полотна – роману. Своєрідний органічний синтез документа-життя з фольклорно-романтичним способом його бачення, специфікою художнього узагальнення, типізування стали основною особливістю стилю, манери письма не тільки Р. Федоріва-новеліста, а й повістяра.

У збірці "Жовтнева соната" вже перша новела "Щоб світило сонце" містила інтертекстуальні зв'язки з народною думою, зокрема повторення одних і тих же слів, що сприяли ритмізації тексту, його мелодійності, анафори в абзацах: "Десь у лісі трембіта тужить. Чи знову когось жандармська куля прошила? Десь у дебрі вітер пожежу роздуває. Це лісоруби дерев'яні склади підпалили. Десь у дворі коні

заіржали. Не гуцульські – поліцейські. Їх наче трави-листя з Станіслава та Коломиї понаїжджало" [7, с. 127].

Отже, лірико-романтична тональність ранньої прози письменника великою мірою зумовлена впливом духу й образністю уснопоетичної народної творчості.

Р. Федорів "органічно поєднував казково-пісенну алегоричність, фольклорну символіку і реальність. У його творах ходить місяць і сміються зорі, плачуть дерева і вмирає земля, танцює сніг і розмовляє каміння" [5, 22-23]. Гуцульські хати "гріли й сушили проти сонця, як газдині верети, свої білі стіни", ніч у горах під пером автора "гойдалася, як колиска", життєві дороги персонажів стелилися в майбутнє полотнами, вибіленими "сонцем і криничною водою". Майже в кожній із новел пульсує поетична відкрита образність, забарвлена романтичним світовідчуттям.

Рациональну вивіреність поетичної прози письменник, як правило, не приховував. Наприклад, початок повісті "Іван, син Мокрини": "З найпершої миті, з першого слова насилаю на тебе, Іване, вогонь... вогонь живлющий і цілющий... Випали, вогне добрий, леп з його душі, вибіли й онови, вділи сили йому своєї негаснучої і нев'янучої, хай вийде він на своє поле сильним і чистим, бо поле перед ним широке, і чекає на нього в борозні плуг" [8, с. 114]. Тут простежується манера висловлювання письменника – деяка пишномовність, патетичність, певна афектованість, відчувається вплив авторської ерудованості на персонажів.

Головний персонаж Іван Семиген потрапляє під вплив друзів, які вчать "правильно" жити: працювати аби як, або взагалі не працювати, нехтувати традиції, навіть родинні, бути вільним від усіх та всього, любити жінок, вино, насолоджуватися життям. Автор навмисне штовхає героя на ці зваби і стежить за його невдачами та помилками і, всупереч діям, вірить у те, що він виправиться і стане справжньою людиною. І лише вогонь, що несе в собі благотворний процес духовного очищення та прозріння, допомагає замислитися Семигену над його минулим життям. На цьому Р. Федорів обриває розповідь і залишає персонажа перед вибором: "Іван довго не був Іваном, був собі Джоном; він з цим іменем звикся, як звикають до одежини з чужого плеча... Він не поспішав здирати з себе чужого шмаття... шмаття гріло його не один рік, було воно йому любе і зручне... Але... він мусив повернутися лицем до вогню – уже Іваном Семигеном" [8, 208]. Авторська недомовленість дає можливість читачу самому доосмислити кінцеву розв'язку в повісті. Це і є характерною особливістю твору.

Письменник не оминув увагою і композиційно-стильовий прийом притчі як вставного елемента у творі. Р. Федорів вміло вводить її у повість, зберігаючи при цьому жанрову своєрідність. Притча є способом передачі авторських ідей та думок, розкодуванням письменницького задуму, допомагає зрозуміти його ставлення.

"Вбудована" притча входить у художній світ авторських творів по-різному. У повісті Р. Федоріва "Турецький міст" вона виступає допоміжним матеріалом, що поглиблює та увиразнює провідну думку автора шляхом виокремлення з основного тексту. Це простежується в одному з розділів твору – про трагедію життя і діяльності Юрася Хмельницького.

У творі помітне тяжіння до фольклорної поетики, органічно виринають історична пісня, дума з характерною ритмікою, символікою, рефренами. Це проза несподіваних зближень віддалених історичних часів і гострих імперативів, що є специфічним для прози Р. Федоріва.

Повість "Турецький міст" – дидактична, з кардинальним розподілом тонів, але це тому, що сам автор будує її на притчевій основі. Цікавою в ній є колізія, пов'язана з постатями гетьмана Юрася та поета Якіма Доброчина, якому Богдан Хмельницький заповів бути сумлінням біля його сина, говорити молодому гетьманові правду і стерегти від спокус. Та моральне панування поета завершується трагічно: Юрій убиває Якіма, але перемога все ж не за ним. "Якщо поетів страчують правителі, то й під владикою трон хитається" [9, 58], – констатує перед смертю Доброчин. "Юрась Хмельницький продавався тому, хто більше давав... Коли в людини... нема ґрунту під ногами... то їй байдуже, як називатися і кому продаватися" [9, с. 22], – зазначає поет.

У повісті простежується зміна традиційного зображення минулого. Вихідним положенням його є не відтворення важливих фактів, а принцип "подвійного дна" в зображенні епохи: наявність ширших і конкретних колізій – два історичні плани – конкретний український та умовно-історичний, що або зливаються, або відштовхуються одне від одного.

У повісті "Знак кіммерійця" роздуми чи навіть вигадки автора щодо давнини стосуються і минулого, і теперішнього. Зроблено акцент на загальному, спільному для людей усіх епох. На час публікації твору звучали закиди від критиків, начебто Р. Федорів "навіть кіммерійців із сутінків глибокої давнини причисляє до українців, бо одна з героїнь заявляє, що почуває себе на кримській землі якби народженою тисячоліття тому" [9, с. 8].

Переважають у творі формальні прийоми притчі, бо фактографічна точність поступається авторському домислу. Сюжетний розвиток повісті характеризується мозаїчністю, фрагментарністю, монтажністю, завдяки яким читач стає складовою частиною авторської стратегії, але при цьому структурно-логічна схема побудови притчі зберігається.

За подробицями побуту (гончарка баба Явдоха виліплює невеликі миски, ставлячи на них знак риби, Божий знак невмирущості й початку) постає "абсолютне буття". Ще однією особливістю є мотив мовчазної покути: жінка в чорному носить на гору каміння і так карає себе за гріх рідного сина, який зрадив Батьківщину.

Не можна не помітити філософського начала повістей, яке дає змогу авторові зосереджуватися не на осмисленні історії, трансформації усталеного історизму, а на показові приватного життя Явдохи, Доброчина, коваля Тодорка, Роксани, має на меті створити узагальнений портрет людини.

Письменник, застосовуючи "вбудовану" притчу як засіб поглиблення зображуваного, засвідчує, що поєднання інтелектуального та історичного аспектів зумовило не лише переведення історизму на вищий щабель, який дає можливість для вивчення законів історії, а й розвиток жанрової традиції лінійного розгортання сюжету.

Отже, у Р. Федоріва своєрідна художня манера письма. Він уміло будує сюжет, знаходить влучні деталі, точні слова для вирізьблення характерів, добирає яскраві фарби для їхнього змалювання. Стильовій стихії письменника властива народна поетичність, духовна висота та масштабне мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кожин В. Происхождение романа: теоретическо-исторический очерк / В. Кожин – М. : Советский писатель, 1963. – 440 с.
2. Галич О.А. Теорія літератури : підруч. для студ. філол. спеціальностей вищих навчальних закладів освіти. / О.А. Галич, В.М. Назарець, Є.М. Васильєв – 2-ге вид. стереотипне. – К. : Либідь, 2005. – 488 с.
3. Жирмунский В.М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика: Избр. тр. / В.М. Жирмунский – Л. : Наука, 1977. – 407 с.
4. Білоус П. Індивідуальний стиль письменника / П. Білоус // Українська мова й література. – 2002. – Ч. 44 (300). – Листопад. – С. 3–7.
5. Качкан В. Роман Федорів: Літературно-критичний нарис / Качкан В. – К. : Радянський письменник, 1983. – 150 с.
6. Дорошенко Я. Запах Євшану / Я. Дорошенко // Жовтень. – 1967. – № 4. – С. 152–153.
7. Федорів Р. Танець Чугайстра : повісті-есе / Федорів Р. – Львів : Каменяр, 1984. – 366 с.
8. Федорів Р. Плуг у борозні : Повісті про людей / Федорів Р. – Львів : Каменяр, 1979. – 302 с.
9. Федорів Р. Турецький міст. Повісті / Р. Федорів – Львів : Літопис червоної калини, 1999. – 288 с.

УДК 823Л61.Г32.09.

РЕЦЕПЦІЯ ПСИХОЛОГІЗМУ МАЛОЇ ПРОЗИ І. ЧЕНДЕЯ

Шалацька Т.П., ст. викладач

Євпаторійський інститут соціальних наук

РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта)

У статті проаналізовано формування критичної думки й оцінки новел та оповідань І. Чендея з позиції літературознавців та критиків. Автор з'ясовує аспекти формування наукового сприйняття малої прози письменника.

Ключові слова: ліризм, автобіографізм, психологізм, оповідання, мала проза, автор, портретування, іронія, персонаж.

Шалацкая Т.П. РЕЦЕПЦИЯ ПСИХОЛОГИЗМА МАЛОЙ ПРОЗЫ И. ЧЕНДЕЯ / Евпаторийский институт социальных наук РВУЗ «Крымский гуманитарный университет» (г. Ялта), Украина